

TEMELJNE ZNAČAJKE AUTENTIČNE PUČKE POBOŽNOSTI

Dr. Marijan BIŠKUP

1 – RAZLOZI NASTANKA PUČKIH POBOŽNOSTI

U Crkvi se ubrzo uz službeno bogoslužje pojavljuju i izvanliturgijski bogoštovni čini kao što su hodočašća u Svetu zemlju¹, posjet grobovima apostolskih prvaka sv. Petra i Pavla i postavljanje raznih zavjetnih pločica na grobove poznatijih rimskih mučenika². Spomenuta praksa nastavlja se i proširuje kroz srednji vijek i kasnije: hodočašća sv. Jakovu apostolu u Compostelli u Španjolskoj, sv. Mariji Magdaleni u Sainte Baume kod Marseillea, sv. Martinu u Toursu itd. Brojna Marijanska svetišta u tom pogledu još uvijek daleko nadmašuju ostala hodočasnička mjesta, npr. u svijetu poznata svetišta El Pilar u Zaragozi, Loreto, Guadalupe u Meksiku, Lourdes, Fatima itd. i u nas Marija Bistrica, Trsat, Sinj i druga. O tome da su naši ljudi rado i često hodočastili u mnoga svetišta postoji niz povijesnih svjedočanstava u kojima su zapisane pojedinosti koje su se zbile u tim zgodama. Poznato je na primjer da se zagrebački biskup bl. Augustin Kažotić (1303–1322) tužio kako među vjernicima njegove prostrane dijeceze ima i onih „koji samo zato dolaze na proštenja da se opijaju, potuku, ružne pjesme pjevaju, da kolo vode u kojem vra-gometno plešu”³.

Nastanku, naglom porastu i širenju izvanliturgijskih pobožnosti, koje ujedno zovemo i *pučkim pobožnostima*, prethodilo je više činjenica od kojih spominjemo samo najvažnije.

Liturgija, napose ona rimska, bila je više-manje oblikovana prema ukusu i potrebama klerika, kanonika, redovnika i tek neznatnog broja teološki dobro poučenih

1 Usp. H. LECLERCQ, *Pèlerinages*, Dictionnaire d'Archeologie chrétienne et de Liturgie, t. XIV, st. 65–176; H. PÉTRÉ, *Les pèlerinages au IV^e siècle*, Éthérie, Journal de voyage, Paris, Sources Chrésiennes 21, 18–26; B. COLLIN, *Les lieux saints*, Paris, PUF, 2^e édition, 1969, „Que sais-je?” 998; J. NAGY, „Sveta mjesta”, Bogoslovska smotra XXXVI (1966), 679–700; VJ. MILOVAN, *Hodočašća kao osobit oblik štovanja Marije i svetaca*, Bogoslovska smotra XLIV (1974), 105–118; C. TOMIĆ, *Sveta mjesta i Židovi-kršćani (Judeokršćani)*, Bogoslovska smotra XLVII (1977), 445–456; R. OURSEL, *Pèlerins du Moyen Age. Les hommes, les chemins, les sanctuaires*, Paris, Fayard, 1978., str. 1–15.

2 R. OURSEL, Nav. mj.

3 F. ŠANJEK, *Blaženi Augustin Kažotić, Trogiraniin (o. 1260–1323)*, Bio-bibliografski podaci, Croatica Christiana Periodica III, br. 4 (1979), 135.

vjernika⁴. Njezina kratkoća, ozbiljnost i stroga teološka izražajnost nikako nisu mogli posve zadovoljiti vjerski nedovoljno poučene i po mentalitetu vrlo raznolike slojeve vjernika.

Upotreba latinskog jezika u liturgijskim obrascima također je jedan od razloga nastajanja i promicanja raznih vrsta pučkih pobožnosti. Što se više širilo područje misionarskog djelovanja Crkve – posebno u vrijeme seobe naroda na Zapadu – latinski jezik poznaje sve manje ljudi. Bogoslužje na latinskom, za široke mase vjernika nedostupnom jeziku, nije moglo zadovoljiti njihove osobne i zajedničke duhovne potrebe. Upravo zato narod je bio prisiljen potražiti izvore svoje duhovnosti i zadovoljenje svojih vjerskih zahtjeva u raznim njemu bližim i razumljivijim pučkim pobožnostima.

U bogoslužju i u teologiji srednjeg vijeka zbog tzv. *germanskog arijanizma* javlja se preveliko isticanje straha pred svetošću euharistije i ljudskom nedostatnošću gledom na blagovanje Kristova tijela, tzv. *mysterium tremendum*. Liturgiji koja zbog svoje kratkoće u izražavanju i nejasnoće na nerazumljivom latinskom jeziku nije mogla zadovoljiti duhovne aspiracije vjernika, pridružila se i upravo spomenuta teškoća. Nakon vrlo živog i aktivnog sudjelovanja u euharistijskom slavju u prvim vjekovima kršćanstva uslijedio je period relativno dosta pasivnog držanja vjernika kod euharistije. Vjernici se zbog prenaplašenog isticanja straha pred tim *mysterium tremendum* sve više sustežu od blagovanja euharistije. To je išlo tako daleko da je Četvrti opći lateranski sabor (1215. godine) morao odrediti da se svi vjernici barem jednom godišnje – i to o Uskrsu – trebaju ispovijediti i pričestiti⁵. Udaljivši se na ovaj način od euharistije narod je tražio nadomjestak u pučkim pobožnostima koje su po sebi dobra stvar ali nisu u stanju nadomjestiti nedostatak euharistije u životu vjernika.

Masovno pokrštavanje različitih evropskih naroda između VII. i XI. stoljeća donosi Crkvi mnogo novih pastoralnih briga. Široki slojevi naroda čiji su vladari prihvatili kršćanstvo bili su primorani da i oni – premda slabo ili gotovo nikako poučeni – isto tako prihvate vjeru svojih svjetovnih poglavara. Kršćanstvo kod novopokrštenih naroda zbog nedostatnog broja misionara, nije uspjelo dovoljno poučiti i izmijeniti njihov način življenja i shvaćanja. Mnogi običaji tih naroda, nerijetko posve oprečni nauku Evanđelja, bili su samo donekle, samo površinski kristijanizirani⁶. Službeno bogoslužje (liturgija Crkve) nije imalo većeg utjecaja na

4 Usp. P. DONCOEUR, *Les exercices de piété non strictement liturgiques: leur justification et leur discipline*, Les Questions liturgiques et paroissiales, XXIX (1948), 207–208.

5 „Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et iniunctam sibi paenitentiam pro viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiae sacramentum, nisi forte de consilio proprii sacerdotis ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab eius perceptione duxerit abstinendum...”, DENZINGER H., – SCHÖNMEYER, A., *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, ed. XXXV, Herder MCMLXXIII, br. 812; usp. J. A. JUNGSMANN, *Eredità liturgica e attualità pastorale*, Roma 1962., str. 30; E. LANNE, *La participation au mystère et le „tremendum”*, Dictionnaire de Spiritualité, t. IX, st. 889–891.

6 Usp. G. DE ROSA, *La religione popolare. Storia – Teologia – Pastorale*, Roma, ed. Paoline, 1981., str. 40–41.

njih. Svoje osjećaje, želje i potrebe nerijetko su ispoljavali u pučkim pobožnostima koje su bile stvarni izražaj njihovih potreba.

Premda je liturgija vrhunac i najsavršeniji način iskazivanja hvale Bogu, ona ipak ne smije i ne može biti jedini i isključivi način zajedničkog štovanja Boga⁷. Liturgijski obrasci namijenjeni cijeloj Crkvi nisu uvijek u stanju posve obuhvatiti sve mjesne, društvene, nacionalne i povijesne želje i potrebe vjernika. U službenom bogoslužju sve je više-manje točno određeno i predviđeno te stoga u njemu nema onako širokih mogućnosti za kreativnost i spontanost kakve se pružaju kod pučkih pobožnosti. Upravo zato kod pučkih pobožnosti jače dolaze do izražaja potrebe sadašnjeg trenutka. Nedostatak kreativnosti, koji u liturgiji susrećemo zbog njezine općenitosti, redovito se koristio kod pučkih pobožnosti.

2 – SMISAO PUČKE POBOŽNOSTI

U posljednjih dvadesetak godina na Zapadu se pojavilo više studija, članaka i prikaza koji su pučko vjerovanje željeli nekako poistovjetiti s folklorom, praznovjermem i magijom⁸. Istina je da se u nekim izražajima pučke religioznosti i pučke pobožnosti tu i tamo kroz povijest Crkve moglo zapaziti izvjesne ostatke i znakove povezanosti s praznovjermem i magijom. To je došlo do izražaja osobito kod naroda koji je u vjerskom pogledu bio slabo poučen i gdje je kršćanstvo samo djelomično uspjelo izmijeniti poganska vjerovanja, običaje i obrede novopokrštenih naroda. Osim toga, te promašaje protiv kojih se i sama Crkva borila⁹ ne smijemo uopćavati ni preveličavati¹⁰.

Ovi pokušaji dosta proizvoljnog tumačenja pučke religioznosti i pobožnosti u profanoj literaturi našega vremena bili su povod da se u posljednje vrijeme i u teološkoj literaturi također pojavio priličan broj članaka i studija o tom predmetu, a ujedno je održano i više znanstvenih skupova o pučkom katolicizmu i pobožnosti nekad i danas¹¹. Budući da je tema o popularnoj (pučkoj) religioznosti po sebi

⁷ Usp. R. GUARDINI, *L'ésprit de la liturgie*, Paris 1930., str. 104.

⁸ Usp. G. DE ROSA, Nav. dj., str. 42–52.

⁹ U aktima Tridentskog sabora stoji: „In has autem sanctas et salutare observationes si qui abusus irrepserint: eos prorsus aboleri sancta synodus vehementer cupit, ita ut nullae falsi dogmatis imagines et rudibus periculosi erroris occasionem praebentes statuuntur. Quodsi aliquando historias et narrationes sacrae Scripturae, cum id indoctae plebi expediet, exprimi et figurari contigerit: doceatur populus, non propterea divinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit. *Omni porro superstitione in sanctorum invocatione, reliquiarum veneratione et imaginum sacro usu tollatur, omnis turpis quaestus eliminetur, omnis denique lasciviam vitetur, ita ut procaci venustate imagines non pingantur nec ornentur; et sanctorum celebratione ac reliquiarum visitatione homines ad commensationes atque ebrietates non abutantur, quasi festi dies in honorem sanctorum per luxum ac lasciviam agantur...*”, S. EHSES, *Concilii Tridentini Actorum*, Pars sexta, t. IX, Friburgi Brisgoviae MCMXXIV, str. 1078.

¹⁰ Usp. G. DE ROSA, Nav. dj., str. 35–52.

¹¹ Usp. B. LACROIX – P. BOGLIONI (izd.), *Les religions populaires*, Colloque international 1970, Histoire et sociologie de la culture 3, Québec 1972; R. PANNET, *La religion populaire*, Vitry-Le-François 1972; *Le catholicisme populaire 30 ans après*, La France, pays

vrlo opsežna, ne možemo se u nju upuštati nego odmah prelazimo na izlaganje o pučkoj pobožnosti o kojoj je ovdje riječ.

Vrlo je teško dati određeniju definiciju pučke pobožnosti. Različiti crkveni dokumenti koji o njoj govore, kao npr. *Codex Iuris Canonici* (can. 125–126; 1259, 1261), enciklika pape Pija XII. *Mediator Dei* od 27. XI. 1947, Instrukcija Svetog zbora obreda od 3. IX 1958, i liturgijska konstitucija Drugog vatikanskog sabora *Sacrosanctum Concilium* (br. 13 i 118) ne donose definiciju pučke pobožnosti. Redovito kažu da su to ostali (tj. neliturgijski, ili izvanliturgijski) sveti čini koji se obavljaju bilo u crkvi bilo izvan nje, neovisno o tome da li ih predvodi svećenik ili netko od vjernika. Upravo zato neophodno je malo poblize opisati o čemu je riječ. Pučke pobožnosti u stvari su izvanliturgijski izražaji raznih duhovnih i materijalnih potreba neke povijesne epohe, kraja i rase¹². Te se pobožnosti zbog svojeg obilježja zajedništva bitno razlikuju od privatne ili osobne pobožnosti. Pučke pobožnosti se gotovo uvijek ravnaju prema nekoj tradiciji ustaljenoj od zajednica, koje su živjele prije i koje su stvorile te oblike pobožnosti. To su, kako je već rečeno, neliturgijski čini koji ne važe za cijelu Crkvu nego samo za neko njezino uže područje, npr. biskupiju, dekanat ili neku redovničku provinciju. Ti bogoštovni čini mogu se prema zahtjevima mjesta i potrebama zajednica koje ih obavljaju češće mijenjati, što je teško ostvarivo kod liturgijskih obrazaca namijenjenih općoj ili nekoj mjesnoj crkvi.

de mision? ", Paris 1974; R. LAURENTIN, *La persistance de la piété populaire*, Concilium 81 (1973), str. 143–154; E. DELARUELLE, *La piété populaire au Moyen Âge*, Torino 1975; R. MANSELLI, *La religion populaire au Moyen Âge, Problèmes de méthode et d'histoire*, Conférence Albert-Le-Grand 1973, Montréal–Paris 1975; J.M. R. TILLARD (izd.), *Foi populaire. Foi savante*, Actes du V^e Colloque du Centre d'études d'histoire des religions populaires tenu au Collège dominicain de théologie (Ottawa), Paris 1976; La Maison Dieu 122 (1975) donosi više prikaza na temu: *Religion populaire et réforme liturgique*; B. PLONGERON (izd.), *La religion populaire dans l'Occident chrétien*, Paris 1976; R. PANNET (izd.), *Le christianisme populaire, les dossiers de l'histoire*, Paris 1976; A. DESILETS – G. LAPERRIÈRE (izd.), *Recherche et religions populaires*, Colloque international 1973, Cahiers de l'Institut Social Populaire 11, Montréal 1976; F. REFOULE, *Foi populaire, foi savante: dimension d'une controverse*, Le Supplément 119, novembre 1976, str. 499–508; A. ROUET, *Science et non-popularité à propos de foi populaire, foi savante. Foi du peuple de Dieu*, Le Supplément 119, novembre 1976, str. 509–516; CELAM, *Évaluation de la religiosité populaire et critères pastoraux en Argentine*, La Maison Dieu 125 (1976), str. 102–109; B. CARRA DE VAUX SAINT-CYR, *Religion populaire et mutations liturgiques*, La Maison Dieu 125 (1976), str. 110–126; *La piété populaire au Moyen Âge*, Actes du 99^e congrès national des sociétés savantes, Besançon 1974, Section de philologie et d'histoire jusqu'à 1610, t. I, Paris, Bibliothèque Nationale 1977; J. VINATIER, *Les chemins d'Émaüs – De la religion populaire à la foi du peuple de Dieu, 30 ans de recherches pastorales*, Paris, 2. izd., 1977; G. THILS, *La "religion populaire": approches, définition*, Revue théologique de Louvain, VIII, 2 (1977), str. 198–210; S. BONNET, R. GRGEC, T. VEREŠ, *Neoklerikalizam i pučki katolicizam*, Zagreb, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1978; AUTORI VARI, *Religione e morale popolare cristiana. Ricerca interdisciplinare*, VIII congresso nazionale dei teologi moralisti (Rocca di Papa, 16–19 aprile 1979), Bologna 1980; M. H. FROESCHLÉ-CHOPARD, *La religion populaire en Provence orientale au XVIII^e siècle*, Paris 1980; Y.M. HILAIRE (izd.), *La religion populaire. Aspects du christianisme populaire à travers l'histoire*, Centre interdisciplinaire d'études des religions de l'Université de Lille III, Lille 1981.

12 Usp. R. GUARDINI, *Initiation à la prière*, Reims 1949., str. 231–233.

Jedna od važnih značajki svih liturgijskih čina jesu kratkoća i točnost u njihovom izražavanju i primjeni. Kod pučkih pobožnosti upravo to nedostaje. One ne štede na riječima, pune su mašte, spontanosti i sentimentalnosti. Često ponavljaju već izrečene misli i želje, te se stiče dojam kao da na taj način žele produžiti kontakt s Bogom. Upravo zato može se lako dogoditi da se kod tih pučkih pobožnosti brzo upada u monotoniju i rastresenost¹³.

Kod pučke pobožnosti jače dolazi do izražaja zajedništvo vjernika što se ne bi uvijek moglo reći i za sve liturgijske čine. Vjernici, koji prisustvuju tim pobožnostima, kao da se nekako više i bolje poznaju i čini se da su nekako bliži jedni drugima.

3 – RAZNOLIKOST PUČKIH POBOŽNOSTI

U nekoliko prvih stoljeća vjernici su bili vrlo aktivni u liturgijskim činima Crkve. Upravo zato u tom razdoblju ne nailazimo na neke posebne izvanliturgijske zajedničke oblike bogoštovlja. Ali s vremenom situacija se bitno izmijenila. Još u ranom srednjem vijeku dolazi do naglog udaljavanja vjernika od službene liturgije. Teološki i jezično nerazumljivo bogoslužje u kojem se svećenik pojavljuje kao jedini činilac nije moglo biti dostatno vjerničkim duhovnim aspiracijama i potrebama. Oltar je pomaknut u apsidu crkve, svećenik je narodu okrenut leđima, između naroda i oltara stavljena je ograda. Nekako u isto vrijeme pojavljuje se i tzv. „missale plenum” u kojem su objedinjene sve dotadašnje liturgijske knjige neophodne za slavljenje euharistije: sakramentar, epistolar, antifonar i evanđelistar. Tako je svećenik, koji sada sve čini sam, pojedine dijelove mise imao na okupu. Od tada pa u buduću javlja se sve više pučkih pobožnosti: sve brojnija hodočašća, procesije, razne pobožnosti prema Kristu, Mariji, anđelima, svecima, crkvi, papi, oltaru, svetim moćima itd. Od mnoštva ovih pučkih pobožnosti osvrnut ćemo se samo na hodočašća i neke pobožnosti prema Kristu.

Hodočašća su bila prvi i najstariji oblik pučke pobožnosti. Narod je iz pijeteta prema Kristu, iako uz velike fizičke napore i brojne opasnosti s kojima se na putu susretao, rado hodočastio u Svetu zemlju. Osim svetih mjesta vezanih uz Kristov ovozemaljski boravak u njegovoj domovini s vremenom se javljaju i drugi hodočasnički ciljevi kao Rim, Compostello, Sainte Baume kod Marseillea i brojna, vremenski nešto kasnija, marijanska svetišta. U srednjem vijeku puno se hodočastilo, tako da bi se moglo reći da je srednjovjekovni čovjek pravi Božji nomad. „Božje putnike”, „romare”, često se susreće na cestama, putovima i brodovima kako puni nade i iskrene pobožnosti hrle prema tada najpoznatijim hodočasničkim mjestima¹⁴. Hodočastili su muževi i žene, svjetovnjaci i kleričke osobe. Iz registara vrhovnih starješina (generalata) dominikanskog reda vidljivo je da je npr. koncem srednjega i početkom novoga vijeka ne mali broj redovnika iz naših krajeva hodo-

13 Usp. R. GUARDINI, Nav. mj.

14 Usp. R. OURSEL, Nav. dj., str. 15, i slj.

častio u Svetu zemlju, Rim ili na grob sv. Magdalene nedaleko Marseillea¹⁵. Neki od njih tražili su dozvolu da kraće vrijeme izbivaju izvan samostana kako bi pribavili neophodna sredstva za ispunjenje zavjetovanog hodočašća. Premda se na hodočašća polazilo pojedinačno a zatim bi se u samom svetištu s ostalim prispijelim hodočasnicima obavljalo zajedničke hodočasničke pobožnosti, bilo je i zajedničkih sabirnih mjesta odakle se onda grupno kretalo na put. Kao primjer može se navesti toranj sv. Jakova u Parizu kod kojega su se u srednjem vijeku sakupljali hodočasnici sjeverne Francuske i susjednih zemalja za put u Compostello u Španjolskoj.

Određeni broj pučkih pobožnosti vezan je uz Kristovu osobu. To su tzv. pobožnosti utjelovljenoj Riječi, pobožnosti prema Kristovu čovjstvu i *Kristovoj muc*i. Vrlo rano u srednjem vijeku, a i kasnije, pobožnost prema Kristovoj mucu poprimila je različite oblike: pobožnost prema Kristovoj agoniji, pobožnost na čast pet Isusovih rana, a nadasve pobožnost prema svetom križu (klanjanje križu i križni put).

U srednjem vijeku nastala je vjerska drama kao jedan od načina popularizacije pojedinih otajstava iz Kristova života i života svetaca. Tako u XV. stoljeću susrećemo nadaleko poznate pasionske igre koje su, koristeći se evangeoskim izvješćima, vrlo živopisno i s puno realizma dočaravale vjernicima pojedine etape iz Kristove muke i smrti¹⁶. Na taj način željelo se i kod manje poučenih vjernika skrenuti pažnju na spomenuta otajstva. U tu kategoriju pobožnosti spadala bi i crkvena skazanja osobito živa duž naše jadranske obale¹⁷. Na taj način hrvatski je narod bio u tijeku svih srednjovjekovnih duhovnih kretanja. Vrijedno je spomenuti i procesiju na čast sv. križa na otoku Hvaru za Veliki petak¹⁸. Ona je također jedan od pokazatelja posebne pučke pobožnosti tog otoka prema svetom križu.

Osim navedenih pučkih pobožnosti prema osobi Isusa Krista treba još spomenuti pobožnost prema sv. Sakramentu, Srcu Isusovu, Isusu velikom i vječnom svećeniku, Kristu Kralju itd.

4 – GLAVNE ZNAČAJKE PUČKE POBOŽNOSTI

Svaka pobožnost, privatna ili javna, liturgijska ili izvanliturgijska mora bezuvjetno težiti za tim da pojedinca i zajednicu što više približi i sjedini s Kristom. Ona je, prema nauci sv. Tome, trajno kreposno raspoloženje volje kojim se čovjek posve predaje Božjoj službi. Boga, koji je zadnji cilj ljudskog života i mjerilo svega,

15 Usp. S. KRASIĆ, *Regesti pisama generala dominikanskog reda postanih u Hrvatsku (1392–1600)*, Posebni otisak iz Arhivskog vjernika XVII–XVIII (1974–1975), str. 194, 201, 204, 227, 231, 233, 237, 239, 243, 244; Arhivski vjesnik XXI–XXII (1978–1979), str. 224, 227, 229, 234, 242, 243, 264, 282.

16 Usp. J. LECLERCQ, *Devoion privé, piété populaire et liturgie au moyen âge*, Etudes de pastorale liturgique, (Lex orandi 1), Paris 1944, str. 157–158.

17 Usp. E. HERCIGONJA, *Povijest hrvatske književnosti*, sv. 2: Srednjovjekovna književnost, Zagreb 1975, izd. Mladost – Liber, str. 422–424.

18 Usp. B. ŠKUNCA, *Štovanje Isusove muke na otoku Hvaru*, Crkva u svijetu, biblioteka Radovi 5, Split 1981.

treba bez prestanka slaviti zbog njegovih savršenstava i dobročinstava iskazanih preko stvaranja i otkupljenja po Isusu Kristu. Pobožnost je, nadalje, stav duše koja kao glavni cilj ima proslavu Boga i koja sve očekuje od njega¹⁹. Nakon takvog stava posvemašnje otvorenosti, predanosti božanskoj ljubavi i podložnosti Božjem spasiteljskom planu čovjek može od Božje providnosti tražiti pomoć i za ono što mu nedostaje u ispunjenju ovozemaljskih potreba.

Uz općenite značajke pobožnosti uopće, pučke pobožnosti nadalje trebaju težiti liturgiji kao svojem cilju. Kod vjernika treba neprestano pobuđivati zanimanje za liturgiju preko koje se najbolje i najbrže ponire u Kristovo vazmeno otajstvo. U tekstovima i načinu izvođenja pučkih pobožnosti ne smije biti ništa što bi na bilo koji način mutilo jasnoću kršćanske vjere. Osim toga, te iste pobožnosti moraju voditi što potpunijem i aktivnijem sudjelovanju vjernika kod euharistije i drugih sakramenata. U enciklici *Mediator Dei* veli se: „Haec pietatis opera, quoniam christianum excitant populum tum ad Paenitentiae Sacramentum adsidue frequentandum et ad Eucharisticum rite pieque participandum Sacrificium divinamque Mensam, tum ad Redemptionis nostrae mysteria meditanda et ad praeclara sanctorum caelitem imitanda exempla, idcirco, salutari non sine fructu, liturgici cultus participes efficiunt”²⁰. Ako ne idu za tim, one postaju isprazne i suvišne. U spomenutoj enciklici doslovno se kaže: „Si privata atque interna singulorum pietatis Augustum altaris Sacrificium ac Sacramenta neglexerit, seseque a salutifera vi subtraxerit, quae ex Capite in membra profluit, ea procul dubio reprobanda ac sterilis res erit”²¹. Pučke pobožnosti moraju biti vodene duhom liturgije i iz njih mora biti odstranjeno sve ono što nije dostojno vjere: „Necesse tamen est ut sacrae liturgiae afflatus eiusque praecepta ita in eadem valeant salubriter, ut nihil prorsus inducatur, quod ineptum sit, vel Dei domus indignum decore, vel denique sacris sit peragendis detrimentosum, sanaeque pietati obstet”²². Pučke pobožnosti treba osim toga uskladiti s liturgijskim vremenom. Stoga sigurno nije prikladno da se npr. u korizmno vrijeme u pučkim pobožnostima ističu oni elementi koji posve odudaraju od pokorničkog duha što proizlazi iz svih korizmenih liturgijskih tekstova.

Enciklika *Mediator Dei* u pastoralnom radu preporuča pučke pobožnosti slijedećim riječima: „Ne desistatis igitur pro pastorali diligentia vestra, Venerabiles Fratres, eiusmodi pietatis exercitia commendare ac fovere, ex quibus procul dubio populo vobis credito salutiferi non poterunt non oriri fructus”²³, ili pak: „... Ut iam supra diximus,²⁴ spirituales eiusmodi exercitationes valde utiles, immo etiam necessariae sunt ad sinceram pietatem animis instillandam, ad eosdemque ita sanctitate morum conformandos, ut ex sacra liturgia efficaciora possint uberioraque

19 Usp. TOMA AKVINSKI, *Summa Theologiae* 11–11, q. 82.

20 *Acta Apostolicae Sedis* (dalje AAS) XXXIX (1947), str. 586–587.

21 AAS XXXIX (1947), str. 534.

22 AAS XXXIX (1947), str. 587.

23 AAS XXXIX (1947), str. 584.

24 Usp. AAS XXXIX (1947), str. 583–584.

educere beneficia”²⁵. Slične misli nalazimo i u liturgijskoj konstituciji *Sacrosanctum Concilium* Drugog vatikanskog sabora: „Vrlo se preporučuju pobožne vježbe kršćanskog naroda, ako su usklađene s crkvenim zakonima i propisima, osobito kad se vrše po nalogu Apostolske stolice”²⁶.

S obzirom na pučke pobožnosti potrebno je također naglasiti da one moraju biti odobrene i kontrolirane od Crkve. U Kodeksu doslovno stoji: „Orationes et pietatis exercitia ne permittantur in ecclesiis vel oratoriis sine revisione et expressa Ordinarii loci licentia, qui in casibus difficilioribus rem totam Sedi Apostolicae subiiciat” (can. 1259 &1). Enciklika *Mediator Dei* poziva biskupe da stalno bdiju nad liturgijom i pobožnostima uopće, dakle i pučkim: „In memoriam quoque decretum illud revocamus de novis cultus seu devotionis formis non introducendis”; quod quidem, ut religiose observetur, vigilantiae vestrae commendamus”²⁷. Istu misao ističe i liturgijska konstitucija Drugog vatikanskog sabora u broju 13.

Možda na prvi pogled začuđuje oprez Crkve gledom na pučke pobožnosti. No to je posve razumljivo ako se ima u vidu da se tijekom povijesti, a posebno u XIX. i XX. stoljeću pojavilo više pučkih pobožnosti o kojima se crkveno učiteljstvo negativno izrazilo ili ih štoviše izričito zabranilo kao opasne za čistoću vjere i morala kršćanskog puka. Kao primjer navodimo tek neke od tih pobožnosti: pobožnost prema Isusu pokorniku, pobožnost prema duši našeg Gospodina, pobožnost prema svetim ramenima Isusa Krista, štovanje lica našeg Gospodina, pobožnost prema svetim rukama Isusovim, pobožnost prema glavi Isusovoj, krunica na čast svetih rana Isusovih, pobožnost prema prečistoj krvi Djevice Marije, pobožnost blaženoj Gospi od Presvetog Srca, pobožnost Gospi od Križa, pobožnost prema srcu svetog Josipa i druge pobožnosti²⁸.

Kod pučkih pobožnosti nerijetko se opažaju znakovi naglašenog sentimentalizma. Budući da te pobožnosti imaju veliku slobodu kreiranja, spomenuta osjećajnost osobito dolazi do izražaja u onim krajevima i kod onih naroda koji su skloniji sentimentalizmu. Upravo zato neophodno je da pastoralni radnici o tome vode računa i da znadu tu sklonost sentimentalizmu održati u granicama normalnosti. Osjećajnost je po sebi dobra stvar sve dok je pod kontrolom razuma. Ona može biti velika pomoć u ljudskom kreposnom djelovanju, ali isto tako može biti uzrokom brojnih zapreka i poteškoća ako je nekontrolirana i prepuštena sama sebi²⁹.

Jedan od nedostataka koji se često susreće kod pučkih pobožnosti je naglašeni individualizam. Budući da je svaka takva pobožnost nekako više usmjerena na manju zajednicu, manju skupinu ljudi, to se lako može zaboraviti na opću Crkvu i njezinu potrebu i probleme. Sva pažnja usredotočena je samo na one koji sudjeluju u tim pobožnostima, a na druge se nekako ne misli. Radi toga bit će od velike ko-

25 AAS XXXIX (1947), str. 585.

26 Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, Konstitucija *Sacrosanctum Concilium* o svetoj liturgiji br. 13, Zagreb 1970, KS, str. 17.

27 AAS XXXIX (1947), str. 588.

28 Usp. A. DE BONHOMME, *Dévotions prohibées*, Dictionnaire de Spiritualité, t. III, Paris 1957., str. 778–795.

29 Usp. P. DONCOEUR, Nav. dj., str. 208–209.

risti ako svećenici, koji nerijetko sami predvode ili prisustvuju tim pučkim pobožnostima, na to podsjetite vjernike.

Osim navedenih značajki svaka pučka pobožnost treba biti nutarnja, stalna, nezainteresirana, mora prakticirati čistoću srca i biti uvijek otvorena i pristupačna za bližnjega³⁰

5 – SMJERNICE CRKVENOG UČITELJSTVA O PUČKOJ POBOŽNOSTI

Suvremeno crkveno učiteljstvo se u više navrata osvrnulo na pučku pobožnost kao na nešto što je trajno prisutno u svijesti vjernika. Razni izvanliturgijski bogostovni čini redovito su pokazatelji stvarnih potreba i vjerovanja običnog čovjeka. Naime, te su pobožnosti po sebi dobre, ali ih treba neprestano teološki produbljivati i pročišćavati od svega što nije u skladu s vjerovanjem i naučavanjem Crkve. O svemu tome govore brojni poslijeratni crkveni dokumenti od kojih navodimo samo najkarakterističnije.

a) *Mediator Dei*, enciklika pape Pija XII o liturgiji od 20. XI 1947. godine, na više mjesta spominje pučke pobožnosti. Tako npr. u br. 32 izričito stoji da pučke pobožnosti moraju voditi što potpunijem i aktivnijem sudjelovanju vjernika u liturgiji³¹. Nadalje, one trebaju biti vođene duhom liturgije i iz njih nužno treba biti uklonjeno sve ono što nije dostojno vjere³². Pri kraju enciklike Pijo XII pučke pobožnosti živo preporuča u pastoralnom radu Crkve³³.

b) Sveti zbor obreda je 3. rujna 1958. godine objavio naputak *O svetoj glazbi i svetoj liturgiji* u kojoj daje određena pojašnjenja o pjevanju i pučkim pobožnostima sadržanim u enciklikama *Mediator Dei* i *De musica sacra* (od 25. XII 1955). U brojevima 12–15 spomenute upute nalaze se općenita pravila za izvođenje bogostovnih čina. Na primjer: ne smije se miješati liturgijske čine i pučke pobožnosti³⁴, kod obavljanja pučkih pobožnosti ne mora se služiti samo latinskim nego onim jezikom koji je vjernicima razumljiviji³⁵; što se tiče upotrebe narodnog jezika slično vrijedi i za procesije koje se obavljaju na način pučkih pobožnosti³⁶. Pučko pjevanje se preporuča i potiče se njegovo promicanje³⁷, a ono dolazi do izražaja osobito kod obavljanja pučkih pobožnosti³⁸

30 Usp. SV. LJUDEVIT M. GRIGNION MONTFORTSKI, *Sabrana djela* I, Split 1980, Symposium, str. 270–273.

31 AAS XXXIX (1947), str. 534–535.

32 AAS XXXIX (1947), str. 587.

33 AAS XXXIX (1947), str. 584–586.

34 AAS XLV (1953), str. 634–635.

35 AAS XLV (1953), str. 635.

36 AAS XLV (1953), str. 636.

37 AAS XLV (1953), str. 647.

38 Nav. mj.

c) O pučkim pobožnostima bilo je govora i na Drugom vatikanskom saboru (1963–1965). U liturgijskoj konstituciji *Sacrosanctum Concilium* preporuča se pučke pobožnosti ali uz uvjet da budu u skladu sa crkvenim propisima i zakonima³⁹. U napucima o svetoj glazbi isti dokument doslovno kaže: „Neka se brižljivo njeguje pučko vjersko pjevanje, da glasovi mogu odzvanjati u pobožnim i svetim vježbama, i u samim liturgijskim činima, prema odredbama i propisima rubrika“⁴⁰.

d) Papa Pavao VI je za svog pontifikata u više navrata govorio o pučkoj pobožnosti. Tako u pobudnici *Marialis cultus* 1974. godine, govoreći o raznim vidovima marijanskih pobožnosti, potiče na stvaralaštvo i naglašava potrebu revizije ovih pobožnosti kako bi se u njih uklopile vjerske istine Crkve: „Iz toga se vidi potreba da biskupske konferencije, njesne Crkve, redovničke obitelji i vjerničke zajednice podupiru autentično stvaralaštvo, a istovremeno da poduzmu pažljivu reviziju pobožnih vježbi prema Djevici“⁴¹. I odmah nadodaje: „Mi želimo da ta revizija poštuje zdravu tradiciju i da bude otvorena za prihvaćanje zakonitih zahtjeva suvremenih ljudi“⁴². Nakon toga Pavao VI spominje izvjesne smjernice za što ispravnije i sretnije ostvarenje revizije pučkih pobožnosti prema Bogorodici⁴³.

4. lipnja 1977. godine, u govoru biskupima Južne Francuske koji su došli „ad limina“, Pavao VI je pohvalio njihovu pastoralnu revnost i razboritost što su uspjeli ostvariti da marijansko svetište Lourdes – koje se nalazi na dijelu francuskog teritorija povjerenog njihovoj pastoralnoj brizi – stvarno predstavlja izvor vjere, molitve, pomirenja s Bogom i braćom ljudima. U takvom ozračju, ističe Papa, pučka pobožnost se može s lakoćom širiti, a raznim grupama hodočasnika predstavlja izvor duhovne okrepe, primjerene njihovim stvarnim životnim potrebama⁴⁴.

13. listopada iste godine Papa je govorio biskupima Bavorske o važnosti očuvanja i promicanja pučke pobožnosti u svagdanjem pastoralnom radu Crkve⁴⁵.

39 Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, Zagreb, KS, 1970., str. 17; usp. i br. 105, str. 55.

40 Dokumenti Drugog vatikanskog koncila... br. 118., str. 61.

41 *Marialis cultus*, br. 24, Dokumenti br. 44, Zagreb, KS, 1975., str. 41.

42 Nav. mj.

43 *Marialis cultus*, ... str. 41. i slj.

44 „Vous avez su garder au sanctuaire marial sa signification originale, sa note évangélique: autour de l'exemple de Marie Immaculée et avec son intercession, ce pèlerinage permet un ressourcement de la foi, dans la prière, la réconciliation avec Dieu, le partage fraternel. La piété populaire peut s'y déployer avec aisance - et c'est important pour la vitalité du Peuple de Dieu - en même temps que les différents groupes trouvent une nourriture substantielle, adaptée à leurs besoins spirituels. Toutes nos félicitations et nos encouragements à ceux qui sont, avec vous, les artisans de cette pastorale!“, AAS LXIX (1977), str. 575.

45 „Fides christiana, praeclara hereditas a maioribus accepta, etiamnum apud vos vivit et viget non solum in claris institutis, ad Ecclesiam vel ad cultum humanum pertinentibus, sed etiam in ipsa populari religiositate. Quae quidem - ut in Adhortatione Apostolica, a verbis „Evangelii nuntiandi“ incipiente, diximus - „si congruenter dirigatur, ac potissimum per evangelizandi viam rationemque, multis quoque bonis...uber est“. Reiectis igitur conatibus huius pietatis popularis formas dissolvendi, necesse est eas servare, promovere et, si oportet, a rebus minus aptis mundare“, AAS L XIX (1977), str. 712.

ZAKLJUČAK

Tijekom povijesti u Crkvi su se pojavljivale razne vrste pučkih pobožnosti kao izraz duhovnih težnji svojega vremena i kao znak vjerovanja minulih generacija. Što se narod više udaljavao od službenog bogoštovlja (liturgije) Crkve, to su sve više nicali novi oblici izvanliturgijskog bogoštovlja. Upravo zato noviji crkveni dokumenti uporno naglašavaju da pučke pobožnosti trebaju biti usmjerene liturgiji kao svojem cilju. Njihova opstojnost je korisna i hvalevrijedna dotle dok služi duhovnom rastu vjernika pa se stoga u pastoralnom radu i preporučuju.

Postupni nastanak različitih pučkih pobožnosti kroz povijest svjedoči da se kršćani u prošlosti nisu zadovoljavali samo s već postojećim oblicima bogoštovanja nego su istovremeno i sami nastojali stvarati nove oblike pobožnosti kojima i preko kojih su dali svoj doprinos produbljivanju duhovnosti i raznolikosti bogoslužja Crkve. Ova spoznaja treba biti poticaj da se ne pabirči samo po prošlosti nego da se isto tako i kršćanima našeg vremena pruži mogućnost stvaranja pristupačnijih i shvatljivijih načina liturgijske i izvanliturgijske - tzv. *pučke* - pobožnosti. Pritom treba izbjegavati ikonoklazam, rubricizam, liturgijski puritanizam ali i sentimentalni tradicionalizam prema svemu onome što je još ne tako davno bilo vrlo korisno za duhovni rast vjernika, a ljudima danas ne znači gotovo ništa. Na tome insistira Drugi vatikanski sabor i pokoncijsko učiteljstvo Crkve.